

Zmernost kot ključna beseda pri varovanju okolja

dr. Dan Podjed

Povzetek

Prispevek predstavi razmislek o vrednotah, ki sooblikujejo vedenje in navade ljudi ter vplivajo na njihov odnos do okolja. V središče postavi besedo »zmernost«, ki bi lahko postala ključna vrednota in morda nadgradila ali nadomestila druge izraze, s katerimi se poskuša vplivati na okoljsko zavest, od trajnostnega razvoja do zelene preobrazbe, krožnega gospodarstva in odrasti. V razpravi o tej temi avtor predstavi še dva koncepta, ki izhajata iz zmernosti, tj. razvoj po meri ljudi in razvoj po meri planeta, ki lahko bistveno prispevata k razvoju vzdržnejših izdelkov in storitev ter zmernejši uporabi naravnih virov.

Ključne besede: okoljska zavest, razvoj po meri ljudi, razvoj po meri planeta, vrednote, zmernost.

Dr. **Dan Podjed**,

višji znanstveni sodelavec, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko narodopisje

Abstract

This paper reflects on the values that shape people's behaviour and habits and influence their relationship with the environment. It focuses on the word 'moderation', which could become a key value, perhaps building on or replacing other concepts that are intended to influence environmental awareness, from sustainable development to green transformation, circular economy and degrowth. In discussing this topic, the author introduces two other concepts derived from moderation, namely people-centred development and planet-centred development, which contribute to the sustainable development of products and services and a more moderate use of natural resources.

Keywords: environmental awareness, moderation, people-centred development, planet-centred development, values.

1. Uvod

»Besede, besede, besede,« je zvenel refren pesmi, ki sta jo pred desetletji izvajala Elda Viler in Boris Cavazza in je bila dejansko priredba italijanske skladbe »Parole, parole« iz leta 1972. Besedilo pesmi govori o tem, kako se lahko besede izpraznijo pomena, če jih prepogosto uporabljamo in so (pre)večkrat izrabljene ali zlorabljene. Tako postanejo prazne fraze, s katerimi se ljudje ne identificirajo več, in lahko postanejo celo kontraproduktivne.

Podobne težave nastanejo s pomembnimi besedami in besednimi zvezami, ki so povezane z varovanjem okolja. Ena takšnih je gotovo trajnostni razvoj, ki se je uveljavila leta 1987 v poročilu *Naša skupna prihodnost*, angl. *Our Common Future* (WCED, 1987). Od izvirne zamisli Gro Harlem Brundtland in sodelavcev, ki je bila nedvomno dobronamerna in dolgo časa tudi učinkovita, se je trajnostni razvoj preobrazil v frazo, ki ni le izgubila osnovnega pomena, temveč je postala za nekatere celo priročno sredstvo za izkazovanje politične in državljanske nejevolje na protestih, v objavah po omrežjih, v medijskih izjavah itd. Podobno je tudi z drugimi izrazi, ki so se začeli uveljavljati v zadnjih desetletjih, med drugim zato, da bi nadomestili koncept trajnostnega razvoja, npr. zelena preobrazba, krožno gospodarstvo in odrast. Tudi te izraze se (žal) pogosto razvrednoti, posebej ko se začnejo uporabljati kot propagandne floskule, za katerimi ne stojijo konkretna dejanja.

V tem prispevku predlagam, da v središče postavimo izraz, ki je ljudem bližji in ne zveni ogrožajoč: *zmernost*. Kot navaja *Slovenski etimološki slovar* (Fran, 2024), je ta beseda izpeljana iz zveze »z mero«, njen prvotni pomen pa je torej »takšen, ki ima mero«. (Slovar ob tem navaja, da je enaka tvorba znana v starocerkvenoslovanščini, in sicer *сѣмѣрънъ*, kar pomeni »ponižen«, v hrvaščini *smjèran*, tj. »ponižen, skromen«. Omeni še, da je slovenska beseda delno nadomestila starejši izraz *zmásen*, tj. »zmeren«, kar je enaka tvorba z izposojenko iz nemškega *Maß*, torej »mera«.) In prav o meri in zmernosti bi morali razmišljati, ko razvijamo rešitve po meri ljudi in planeta.

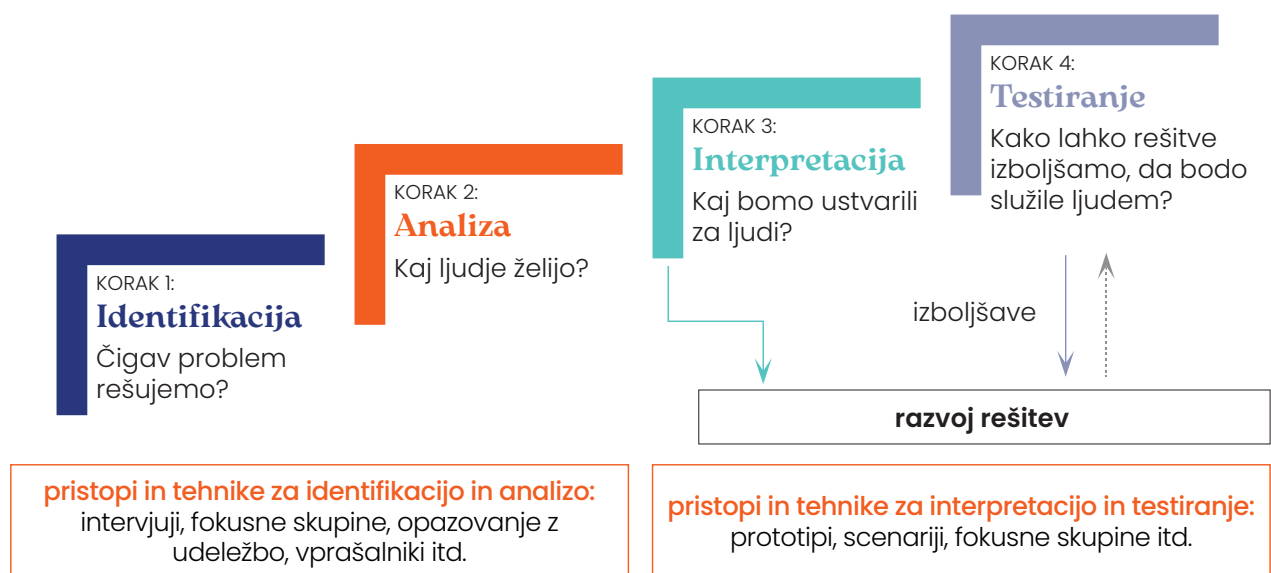
2. Razvoj po meri ljudi in planeta

Nezmernost je osrednja lastnost produkcijskega sistema, ki prevladuje na našem planetu in zaradi katerega ostaja človeštvo zaciklano v procesih in vrednostnih sistemih, ki ne škodujejo le družbi, temveč tudi okolju (prim. Polajnar Horvat, 2015). Pri tem pa nimamo v mislih samo omejitev Zemlje, katere »naravni viri« seveda niso neizčrpani, temveč tudi človekove omejitve in kognitivne meje.

Jedro problema je v tem, da novi izdelki in storitve nastajajo v podjetjih in tudi v gospodarstvu, ljudi, ki bodo te rešitve uporabljali, pa redkokdo vpraša za nasvet ali jih sploh naslovi kot ljudi. Z vidika razvijalcev novih izdelkov in storitev so ljudje predvsem »uporabniki«, »kupci«, »stranke«, »klienti« in kar je še podobnih izrazov, ki poslušno sprejmejo nove rešitve, ne da bi bili soudeleženi pri razvoju. In tu je kleč!

2.1 Razvoj po meri ljudi

Da bi spremenili prevladujoč produkcijski sistem, ki spregleda ljudi, je nujno storiti premik od ekspertnega razvoja, pri katerem strokovnjaki vedo, kaj je dobro za »uporabnike«, »kupce« in »stranke«, k razvoju po meri ljudi, pri katerem razvoj sledi štirim »korakom«, torej razvojnim fazam (podrobneje so opisane v Podjed, 2019; Podjed, 2022). Te pa so: 1. *identifikacija*, 2. *analiza*, 3. *interpretacija*, 4. *testiranje* (gl. sliko 1). V prvi fazi, ki ji pravimo *identifikacija*, opredelimo, kdo so posamezniki in družbene skupine, ki so v središču pozornosti pri razvoju novega izdelka, storitve ali rešitve. V drugi fazi, ki se imenuje *analiza*, izvedemo raziskave med ljudmi in analiziramo njihove potrebe. V tretjem koraku, tj. *interpretacija*, na podlagi izsledkov raziskav in v sodelovanju z razvijalci pripravimo priporočila za izboljšanje delovanja in oblikovanja, pri čemer so – in to je ključno – ljudje vključeni tudi v to razvojno fazo, s čimer se iz pasivnih »virov informacij« prelevijo v dejavne sodelavce in sosnovalce novih zamisli. V četrti fazi, torej med *testiranjem*, omogočimo preizkušanje in izboljšamo izkušnjo. V tej fazi, ko že imamo prototip izdelka ali storitve, je osrednje vprašanje, zakaj, kako in če sploh so nove rešitve pomembne in smiselne.

Slika 1: Štirje koraki razvoja po meri ljudi (po Podjed, 2019).

Zavedati se je treba še, da je razvoj po meri ljudi iterativen proces, kar pomeni, da se razvijalci in raziskovalci večkrat vrnejo k ljudem, da bi spoznali, kako novonastale rešitve ustrezajo njihovim potrebam in željam. V procesu se lahko izvede več ponovitev celotnega postopka, identificira nove ljudi, spoznava njihove navade ter se jih vključuje v razvoj in testiranje. Ključno je, da so s procesom ljudje vključeni v vse štiri faze razvojnega postopka, s čimer se iz pasivnih uporabnikov spremenijo v dejavne soudeležence. Ker so rešitve, ki nastanejo v tem procesu, »ukrojene« po meri ljudi, so dolgoročneje in trajnejše, s čimer prispevamo k njihovi zmernejši proizvodnji in porabi.

2.2 Razvoj po meri planeta

Z razvojem po meri ljudi napravimo odmik od ekspertnega razvoja in dosežemo, da postanejo ljudje bolj povezani z izdelki in storitvami, ki nastajajo *zanje* in *z njimi*. Tovrsten razvoj pa je še vedno samo »predfaza« bistvenega paradigmatskega premika k razvoju po meri planeta. Pri tem je razvojni proces precej težje poenostaviti, vizualizirati in ga zreducirati na štiri razvojne faze, posebej zato, ker z drugimi bitji – in tudi neživo naravo – seveda ne moremo opravljati intervjujev in jim pošiljati anketnih vprašalnikov. Kljub temu pa lahko zasujemo sistem vrednot, s katerimi napravimo premik od »antropocena«, v katerem je postal človek geološka sila, ki preobraža planet, ali celo »egocena«, torej narcistične zazrtosti vase, k »ekocenu«, v katerem bo človeška vrsta načrtno gojila lastno zmernost in upoštevala meje planeta, na katerem biva.

Da bi to dosegli, je nujno oblikovati pouk o vrednotah, ki pomagajo preživeti tako človeku kot drugim vrstam, na vse ravni družbe. In beseda »pouk« v tem primeru ne pomeni le učenje v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, temveč medsebojno obveščanje in ozaveščanje, katerim vrednotam naj sledimo, če želimo preživeti kot vrsta *Homo sapiens*.

Pri pouku o osrednjih vrednotah in prevrednotenju družbe so lahko posebej koristni novi komunikacijski pristopi, vključno s spletnimi omrežji, ki jih posebej mlajše generacije pogosto uporabljajo kot glavni vir informacij. Tudi na tem področju se lahko spodbuja obrat od »egocentričnosti« k »ekocentričnosti«. Primer: če bi t. i. vplivnice in vplivneži, ki postavljajo v fokus pretežno sebe (ali pa reklamne izdelke ob njih), opozorili na podnebno krizo in probleme z odpadki, bi lahko milijoni njihovih sledilcev hitro dobili ključne informacije, kako lahko živimo in delujemo v duhu zmernosti (o drugih relevantnih pristopih za spodbujanje okolju prijaznega vedenja gl. npr. Polajnar Horvat in Podjed, 2022).

3. Sklep

Prispevek predstavi zamisel o prevrednotenju družbe s pomočjo *štirih korakov po meri ljudi in planeta* ter nove ključne besede na področju varovanja okolja, ki je *zmernost*. Ker zveni bolj domača in je zato ljudem bližja kot drugi podobni izrazi, med katerimi so se nekateri izrabili ali pa so bili pogosto zlorabljeni, bi utegnila biti učinkovita, in to tako v slovenskem govornem okolju kot tudi v angleščini, nemščini, italijanščini, francoščini in drugih jezikih, v katerih ima zmernost ravno tako pozitivno konotacijo in je etimološko tudi povezana z »mero« (EOD, 2024).

Vsekakor pa je bolje, če ravnamo *zmerno* in spodbujamo *zmernost*, kot da se ljudem in okolju *zamerimo*.

Literatura in viri

1. Fran, 2024. Geslo »zmeren«. Dostopno na: <https://www.fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar/4293913/zmeren> [29. 4. 2024].
2. Podjed, D., 2019. Razvoj etnografsko utemeljene tehnološke rešitve. Glasnik Slovenskega etnološkega društva 59 (1): 39–48.
3. Podjed, D., 2022. Razvoj rešitev za ravnanje z odpadki po meri ljudi. V: Nevidno življenje odpadkov, ur. Podjed, D. in Polajnar Horvat, K. Ljubljana: Založba ZRC. Str. 125–142.
4. Polajnar Horvat, K. in Podjed, D., 2022. Pot do okolju prijaznega vedenja. V: Nevidno življenje odpadkov, ur. Podjed, D. in Polajnar Horvat, K. Ljubljana: Založba ZRC. Str. 143–164.
5. Polajnar Horvat, K., 2015. Okolju prijazno vedenje. Ljubljana: Založba ZRC.
6. WCED (The World Commission on Environment and Development), 1987. Our Common Future. Oxford in New York: Oxford University Press.